

Mikä tätä maailmaa oikein vaivaa?

Kypsän, kehittyneen ihmisen vapaus

Sosiaalisesti kypsä ja kehittynyt ihminen tunnistaa **syyllisyyden** tunteen silloin, kun hän on tehnyt, on teke-mässä tai ajattelee tekevänsä jotain väärin. Väärin tarkoittaa sellaista toimintaa, joka on joko yhteisön nor-mien ja sääntöjen vastainen tai vahingoittaa toista ihmistä tai muuta elävää olentoa tarpeettomasti tavalla tai toisella.

Kypsä ihminen käsittelee syyllisyyden tunteen jalostamalla sen **huoleksi**. Huolen tunteen mahdollistaa kyky empatiaan. Ihminen kykenee astumaan toisen asemaan ja ymmärtää vahingon merkityksen toiselle. Sääntö-jen rikkominen vahingoittaa yhteisön yhtenäisyyttä ja siten vahinko kohdistuu myös itse rikkojaan. Huoli tunteena tulisi aina mieltää positiivisena.

Huoli teon vaikutuksista johtaa **vastuun** tunteeseen silloin, kun tekijä haluaa korjata aiheuttamansa vahin-gon tai haluaa estää sen, jos se on ollut vain ajatuksissa. Vastuu olisi hyvä pitää erillään **velvollisuudesta**, vaikka käsitteet menevätkin usein ristiin. Velvollisuus tulee ulkoa päin, kun vastuu kasvaa ihmisen sisällä tunteena. Voisi sanoa, että vastuu alkaa siitä, mihin velvollisuus loppuu.

Kun ihminen on kyvykäs kokemaan vastuuta, hän hyväksyy ne rajat, joissa voi toimia. Hän kokee vapauden toimia näiden kollektiivisesti hyväksytyjen rajojen sisällä. Sitä kutsutaan myös **positiiviseksi vapaudeksi**. Hän näkee vapauden mahdollisuuksina, ei rajoituksina.

Syyllisyys-huoli-vastuu on siis ketju, joka johtaa vapauteen. Jos ihminen ei syytä tai toisesta pysty käsitte-le-mään omaa syyllisyyden tunnettaan suotuisasti, hän ei kykene kasvamaan vastuuseen. Valitettavasti ihmis-mieli on tulvillaan keinoja torjua syyllisyyttä - tunnetta, josta on tullut katoava mielen voimavara.

Kypsymättömän ihmisen vapaus

Viime vuosikymmenet olemme eläneet yksilöllisyyden ja yksilönvapauden kulta-aikaa. Yksilönvapauden pohjana on **negatiivisen vapauden** käsite, joka on klassisen liberalismiin määritelmä vapaudesta.

Wikipediassa:

”Negatiivisella vapauskäsitteellä tarkoitetaan vapautta ulkoa tulevasta pakottamisesta, väkivallasta ja pakkovallasta. Tässä käsityksessä ihminen siis on vapaa, jos toiset ihmiset tai yhteiskunnalliset instituutiot (kuten viranomaiset, poliittiset päätöksentekaelimet tai sääty- tai kastijärjestelmät) eivät rajoita hänen toi-mintaansa eli puutu hänen ruumiilliseen koskemattomuuteensa, omaisuuteensa tai sopimusvapauteen.”

Tässä vapauskäsitteessä oleva ihminen ei tunne aitoa syyllisyyttä tehdessään väärin. Hän kokee sen sijaan, että häntä **syyllistetään** ulkoapäin, koska rajoitukset vapaudelle tulevat sieltä. Hän kokee, että muut uhkaavat hänen vapauttaan toimia, kuten hän itse haluaisi: *”et sä mua määrää”*.

Pelko vapauden menetyksestä johtaa **vihan** tunteeseen, joka voi ilmetä monella tavalla: katkeruutena, syyt-telynä, kateutena, toisen mitätöintinä. Jo se, että kokee muiden syyllistävän itseä, on vihan ilmentymä.

Vihan jalostunut tunnemuoto on **valta**. Ihminen haluaa poistaa uhkat tuhoamalla tavalla tai toisella hänen vapauttaan rajoittavat kohteet. Lievimmillään se voi olla kohteen mitätöintiä, vakavimmillaan kohteen väkivaltaista tuhoamista. Kysymys on vain teon vakavuuden aste-eroista.

Negatiivisen vapauden käsite synnyttää **hierarkkisen ihmiskäsityksen**, jossa toiset ihmiset nähdään valtarenkenteen osina: alistajina ja alistettuina. Muut koetaan aina uhkana omalle vapaudelle. Alempana hierarkiasa olevat voivat nousta ja uhata omaa valta-asemaa ja ylempänä olevat koetaan uhkina määräysvallan takia. Ihmisen elämää ohjaavat tällöin pelot ja niiden torjunta. Näin tosiasiallista vapautta ei koskaan saavuteta.

Pelko-viha-valta on siis ketju, joka ei johda vapauteen, vaan tuhoaa ympärillä olevaa elämää ja johtaa kehittyessään ilman pidäkkeitä lopulta itsetuhoon, kuten historia on meille kertonut.

Valta käsitteenä

Vallan käsitteen voi ymmärtää kahdella tavalla. Se voi tarkoittaa ulkoapäin annettuja **legitiimejä oikeuksia**, jotka sisältyvät johonkin yleisesti hyväksyttyyn hierarkkiseen rakenteeseen, kuten vaikka edustuksellinen demokratia.

Tai sitten se on **tunne**, että voi alistaa muita kuviteltujen etuoikeuksien perusteella.

Etuoikeuksien perusteena voi olla **meritokratia** eli ajatus siitä, että ihmisen arvon määrittää taloudellinen ja sosiaalinen menestys, tai **etnonationalismi** eli ajatus siitä, että ihmisen arvon määrittää syntyperä, ihonväri tai kulttuurinen tausta. Joillekin valta on osa minuutta. Sitä pidetään yhtenä lapsuuden kehityshäiriönä eli **narsismina**.

Vapauden haasteet

Vapaudesta ajatellaan usein niin, että ihminen saa tehdä mitä halua, kunhan ei vahingoita muita tai riistä muiden vapautta tehdä sitä, mitä he haluavat. Tähän sisältyy kuitenkin yksi tekijä, joka jää helposti huomaamatta. Onko yksilö aina kykenevä tunnistamaan tekonsa vaikutukset? Yhden ihmisen kokemusmaailma ei yksinkertaisesti ole niin laaja, että tuo tunnistaminen ylipäättään olisi aina mahdollista. Empatiakykyäkin se vaatisi. Juuri siksi yhteisö asettaa sääntöjä.

Ihminen on myös älykkytydessään oiva keksimään keinoja itsensä pettämiseen eli kieltämään tai mitätöimään tekonsa vaikutukset. Näitä itsensä pettämisen keinoja tunnistaa, jos seuraa julkista keskustelua esimerkiksi metsien hiilinieluista, ilmastonmuutoksesta tai vaikkapa uusista ruokasuosituksista: *”ne tulee ja vie makkaran mun lautaselta”*.

Nykyisin kohtaa usein syyllisyyden torjunnassa **uhriutumisen**. Siinä syy vahingon aiheuttamisesta siirretään muille tekeytymällä uhriksi. Sananvapauden soturit sohvalla loukkaavilla törkyviesteillä somessa ja vastaavat kritiikkiin, että *”kun nykyisin ei mitään saa sanoa”*. Vastuu omasta käytöksestä loistaa poissaolollaan.

Hyvesignaalointi käsitteenä on luotu myös väistämään vastuu omasta huonosta käytöksestä. Sillä sotketaan hyveellisyys tekopyhyyteen ja mitätöidään toisen ihmisen vastuullisuus toimia oikein muita kohtaan. Vastava ilmaisu on **moraaliposeeraus**. Molemmat tuontitavaraa Yhdysvaltojen äärioikeiston pelikirjasta.

Arvoista puhuminen ei johda yleensä mihinkään rakentavaan. Syynä tähän on nykyisin vallassa oleva **arvorelativismi**. Arvorelativismi ja yksilönvapaus kulkevat käsi kädessä. Kaikki arvot ovat silloin suhteellisia eli riippuvat ajasta ja kulttuurista sekä yksilöstä itsestään. Mitään universaalisia arvoja ei silloin ole.

Arvorelativismista voidaan johtaa sekin tokaisu, että oikeudenmukaisuus on vain mielipide. Näin ajatteli varmaan myös natsi, joka vartioi juutalaisten jonoa matkalla kaasukammioon.

Autoritaarisuus onkin hierarkkisen ihmiskäsityksen ehkä tuhoisin tuote. Sen yleistyminen kertoo yksilönvapauden valtavirtautumisesta ja petollisuudesta. Autoritaarisen vallan käyttöä kun sen kannattajan on vaikea nähdä myös omaa vapauttaan rajoittavana. Syyllisyyden pelossa on helppo siirtää vastuu suurelle johtajalle. Tiedetään, miten vaikea saksalaisten oli käsitellä omaa kollektiivista syyllisyyttään Hitlerin jälkeen.

Jos tätä nykyistä kehitystä halutaan jarruttaa ja kääntää sen suunta takaisin humanistiseen ja ihmisten yhdenvertaisuutta kunnioittavaan suuntaan, hierarkkinen ihmiskäsitys **pitää tehdä näkyväksi**. Siitä pitää voida puhua sen oikealla nimellä. Tästä vastuu on meillä kaikilla, mutta ennen kaikkea poliitikoilla, toimittajilla ja kaikilla julkiseen keskusteluun osallistuvilla.

Jako oikeiston/vasemmiston tai konservatiivisuuden/liberalismin välillä tulee siirtää keskusteluissa **jaoksi hierarkkisen ja yhdenvertaisen ihmiskäsityksen välillä**. Silloin kortit paljastuvat ja ne naamiot riisutaan.